

# *Necropolitics* (2019) Achilla Mbembeja

## Razširjeni esej

### **Abstract**

#### ***Necropolitics* (2019) by Achille Mbembe. An Extended Essay**

*Necropolitics* (published in 2019) by Achille Mbembe takes us back into to his seminal text on necropolitics which was translated and published in 2003 in the USA. At that point, 40 years after Foucault's biopolitics, Mbembe re-theorized biopolitics through the horizon of death. This brought a robust conceptual shift from Occidental thought and left a significant impact on the theory and practice of philosophy, politics, anthropology and aesthetics – necropolitics became one of the centers of analysis. In the essay, the authors analyze the monograph that was written 16 years later on the basis of this shorter text.

**Keywords:** necropolitics, biopolitics, philosophy, Occident

*Marina Gržinić (PhD) is a philosopher, theoretician, and artist from Ljubljana, Slovenia who works as a professor and research advisor. Since 2003, she has also been teaching at the Academy of Fine Arts in Vienna, Austria. She publishes extensively, lectures worldwide, and has been involved in video productions since 1982. Her books include: New Feminism: Worlds of Feminism, Queer and Networking Conditions (coauthored by Rosa Reitsamer); and Necropolitics, Racialization, and Global Capitalism. Historicization of Biopolitics and Forensics of Politics, Art, and Life (coauthored by Sefik Tatlic). She also edited the book Border Thinking (margrz@zrc-sazu.si).*

### **Povzetek**

Mbembejevo delo *Necropolitics* nas pelje nazaj k njegovemu vplivnemu besedilu o nekropolitiki, ki je bilo leta 2003 prevedeno in objavljeno v Združenih državah Amerike. Takrat je, 40 let po Foucaultovi vpeljavi koncepta biopolitike, Mbembe biopolitiko na novo zastavil skozi perspektivo smrti, kar je pomenilo pomemben konceptualni obrat od okcidentalne misli in močno vplivalo na teorijo in prakso v filozofiji, politiki, antropologiji in estetiki, ki so nekropolitiko začele izčrpno obravnavati. V eseju obravnavamo delo, ki je na tej podlagi nastalo 16 let pozneje.

**Ključne besede:** nekropolitika, biopolitika, filozofija, Okcident

Dr. Marina Gržinić je filozofinja, teoretičarka in umetnica iz Ljubljane, ki deluje kot profesorica in znanstvena svetnica. Od leta 2003 poučuje tudi na dunajski Akademiji za lepe umetnosti. Je avtorica številnih del, pogosto gostujoča predavateljica, od 1982 pa se ukvarja z videoprodukcijo. Med njenimi deli sta monografiji *New Feminism: Worlds of Feminism, Queer and Networking Conditions* (soavtorica Rosa Reitsamer) in *Global Capitalism. Historicization of Biopolitics and Forensics of Politics, Art, and Life* (soavtor Šefik Tatlić), ter urejanje zbornika *Border Thinking* (margrz@zrc-sazu.si).

## Uvod

V izziv mi je bilo napisati znanstveno analizo knjige<sup>1</sup> *Necropolitics* (*Nekropolitika*), zadnje knjige Achilla Mbembeja (2019a).<sup>2</sup> Afriški teoretik, rojen v Kamerunu leta 1957, z doktoratom iz politologije na pariški Sorboni, je profesor na Univerzi Witwatersrand v južnoafriškem Johannesburgu in na Harvardu v Združenih državah Amerike. Med njegovimi zadnjimi knjigami sta tudi *Critique de la raison nègre* (2013; *Kritika črnskega uma*, 2019b) in *Politiques de l'inimitié* (2016b; *Politika sovraštva*).

*Nekropolitika* nas vodi nazaj k Mbembejevemu temeljnemu istoimenskemu besedilu, ki je v angleškem prevodu v ZDA izšlo leta 2003. Tedaj, torej štirideset let po Michelu Foucaultu (2004), je Mbembe biopolitiko na novo teoretiziral z vidika smrti (*nekro*), kar se je izkazalo za močan konceptualni odmik od okcidentalne misli (glej Mbembe, 2003).

Nekropolitika se je kot semiotična, teoretsko-tehnološka iznajdba zasedla v sam stroj biopolitike kot svojevrsten zobnik. Izkazala se je za motor misli. Izzvala je velik odpor v okcidentalni misli, ki vztraja pri tem, da biopolitiko obvaruje z vsemi silami (saj izpostavlja življenje, a v resnici kapitalizem kot način reprodukcije proizvaja le smrt), denimo z nadomestitvijo nekropolitike s thanatopolitiko.

Dekolonialna teorija bi v svojem slogu zapisala, da je nekropolitika »mračna stran« biopolitike, sama bi dodala »najmračnejša stran« biopolitike ali nezavedno biopolitike. Leta 2003 je Mbembe storil drzno potezo: suvereni način vladanja – ki je dotlej ostajal na področju politične teorije in obrambe nacionalne države kot metoda zaščite meja suverene nacionalne države – je postavil v veliko širši kontekst. Suverenost je prebral na novo, a ne kot teorijo zaščite, temveč kot osrednjo kategorijo odločitve suverena (ki je

1 Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0014 »Pogoji in problemi sodobne filozofije«, projekta J6-9392 »Problem objektivnosti in fikcije v sodobni filozofiji« ter projekta J6-2589 »Struktura in genealogija perverzije v sodobni filozofiji, politiki in umetnosti«. Vse tri financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

2 Angleška različica bo predstavljena v tujih znanstvenih revijah.

začel izgubljeni svoje enostranske značilnosti) o življenju in smrti. Torej, ta izključna pravica do zaščite meja nacionalne države je bila z nekropolitiko reartikulirana kot pravica odločanja o tem, kdo naj živi in kdo mora umreti. Ta kratka in preprosta izjava, »kdo naj živi in kdo mora umreti«, je najjasnejša in najbolj jedrnata definicija nekropolitike.

Ne glede na vsa nasprotovanja in vztrajanje okcidenta pri biopolitiki pa nekropolitika vse bolj potrjuje svojo materialnost, nujnost kot tudi kontingenco.

V knjigi, ki nosi naslov izvirnega besedila izpred sedemnajstih let – in ki je pomembno vplivalo na teorijo in prakso filozofije, politike, antropologije ter estetike –, o nekropolitiki ni izrecno kaj več povedanega. Vendarle pa izčrpno proučuje posledice nekropolitike v zadnjih desetletjih. Rečeno preprosteje, Mbembe predstavi neizčrpno zalogo načinov in postopkov nekropolitičnega delovanja v sodobnih neoliberalnih globalnih družbah. Ta kot *Gesamtkunstwerk* popolnoma prežema *Ves-Svet*. Zato ni presenetljivo, da se Mbembe sklicuje na teorijo kot formo; forma ali – zapisano z lepo slovensko besedo – oblika je način, kako na novo definirati vsebino, ali rečeno drugače, »kdo naj živi in kdo mora umreti«, je trenutno le začetek. Pa vendar, kako poteka nekropolitično delovanje v 21. stoletju, kakšne so metodologije in postopki za izvajanje tega osrednjega akta v neoliberalni globalni demokraciji – to je naloga te knjige. Mbembe zajame postopke in modalnosti nekropolitike sedemnajst let pozneje in stoletja nazaj ter gradi genealogije njenega možnega začetka.

Mbembejev jezik je gost literarni jezik; opis fragmentacije ali natančneje kopičenja pridevnikov, ki vselej na novo predstavljajo glavni pojem – razsizen je v tem smislu razkošen, ekstravaganten, čezmeren in nebrzdan. Širi se noro, zastrupljajoče in nasilno, da bi zadobil obliko nanorasizma, majhnega nevidnega delčka, ali rečeno v kontekstu trenutnega razvoja, obliko virusa. Mbembe izkopava koren vsakega modernističnega pojma: demokracije, kapitalizma, kolonializma, univerzalizma in svobode. Pa vendar, z različnimi eksponentnimi pridevniki in vsakim pojmom prihaja na plan nasilna »najmračnejša stran«, drugi del kovanca, a ne kot dvojniki, temveč kot Möbiusov trak, enostranska in neorientabilna ploskev (ki sedaj redistribuirala modernistični evklidski prostor) z enim samim robom. Tako se modernističnim pojmom pridruži dolg seznam pridevnikov, ki zdaj vsi delujejo kot nekropolitična implementacija. Mbembe združuje modalitete, ki tvorijo rizomatične grozde grozot, kajti kaj drugega pa je nekropolitika.

Okcident živi v svojem neprestanem ponavljanju, saj gre za kapitalizem, in vsakokrat je hujši in vsakič razglasi, da tega ne bo nikoli več ponovil. Po drugi svetovni vojni je bil ustanovljen cel niz biopolitičnih formalnih, insti-

tucionalnih, pravnih ter ekonomskih in političnih mehanizmov, katalogi človekovih pravic, mednarodni bančni sistem in tribunali. Kljub temu imamo genocide povsod, najbolj eksponentnega v Afriki, v Ruandi,<sup>3</sup> v devetdesetih letih pa srebreniškega v Bosni in Hercegovini.<sup>4</sup> Po letu 2003 se je torej nekropolitika razvila v sistem dovršenih različic njene izvirne predpostavke. Gre za suvereno odločitev o smrti, za dobičkonosni morilski stroj; ne gre za politiko upravljanja življenja (biopolitiko), ki bi (v dobrem in slabem) vladala življenju. Prikazati ta sistem ni lahka naloga, saj je ta režim, ki izvaja nekropolitiko na najbolj vztrajen način, torej bela nadvlada, okcidentalni svet, razvil najbolj izkrivljajoče oblike prikrievanja svojega projekta sodobnih genocidov. Kolonializmu so sledili obe vojni in holokavst. Po drugi svetovni vojni je postalo jasno, da načini ubijanja zahtevajo vse več utemeljenih razlogov in vse več razlag s strani okcidenta, torej vse več moralnih pripovedi.

Morala je bistven sestavni del zahodne filozofije, od nekdaj zakoreninjene v krščanstvu.

Način ravnanja z begunci, z množičnim pretokom beguncev, ki je rezultat posredniških vojn za oblast in dobiček, ni njihovo ubijanje, temveč temelji na njihovem priprtju v najbolj umazanih taboriščih, na izključitvi in osami; priča smo – v Agambenovski dikciji – oblikam najbolj radikalizirane zapustitve; ne gre torej za njihov direktni uboj. Zakaj? Ker okcident, režim belosti, v splošnem ne more sprejeti neposrednega ubijanja. Režim belosti in njegova misija civilizacijske nadvlade zahtevata oblikovanje raznovrstnih dodatnih metodologij. Te oblike so danes najpomembnejši načini, kako ubijati »civilizirano«. Trdim, da nekropolitika vpliva na vsako plast družbe, prakse in institucionalne načine vladnosti. Te točke se dotakne tudi Jothie Rajah (2020). V svojem spletnem predavanju »The Killing of Al-Baghdadi: Translating from Liberal Legality to Necropolitical Law« (Umor al-Baghdadija: prevajanje iz liberalne zakonitosti v nekropolitično pravo), objavljenem na Dunaju, sprašuje:

Kaj tovrstno pobijanje – zunajteritorialna, zunajsodna usmrtitev – pomeni za zakon? Običajno, pozitivistično razmišljanje obravnava pravo

3 Genocid v Ruandi je bil množični pobjoju Tutsijev, pripadnikov ljudstva Twa in zmernih Hutujev, ki se je zgodil med državljansko vojno v Ruandi. Povod zanj je bilo v noči 6. aprila 1994 sestreljeno letalo, ki je prevažalo takratnega ruandskega predsednika Juvénala Habyarimana in njegovega kolega Cypriena Ntaryamiro iz Burundija (oba etnična Hutuja). V samo 100 dneh (med aprilom in julijem), leta 1994, so etnični hutujski ekstremisti v Ruandi pobili približno 800.000 ljudi (glej Epstein, 2017).

4 Genocid v Srebrenici je bil množični pobjoju več kot 8000 Bošnjakov (bosanskih muslimanov), fantov in moških, julija 1995 v času balkanskih vojn. Usmrtitve je zagrešila vojska Republike Srbske (VRS), ki je napadla mesto Srebrenica v vzhodni Bosni in Hercegovini (glej ICTY).

kot omejeno in binarno na način, da je tisto, kar je drugo pravo, »nezakonito« ali »nepravno«. V nasprotju s tem konvencionalnim razumevanjem zakona kritični teoretiki dojemajo vse, kar poosebljamo, udejanjamo in ustvarjamo, vključno s kulturnimi besedili, kot nekaj, kar izraža zakon in pravni pomen. Kaj je potem ta zakon, ki ga uvaja atentat na al-Baghdadija? Na podlagi Achille Mbembejevega nadvse vplivnega teoretiziranja nekropolitike [...] Jothie Rajah trdi, da so sodobne oblike imperializma skupaj s pripovedmi o ameriški izjemnosti vplivale na spremembo liberalne zakonitosti v nekropolitično pravo (Rajah, 2020).

## Analiza in predstavitev knjige

Knjiga je zbirka skrbno prerazporejenih besedil, nastalih v zadnjih letih. Rezultat takšne prerazporeditve je vsestransko zaokrožena misel, ki jo je Steven Corcoran izvrstno prevedel iz francoščine v angleščino. Naslov francoskega izvirnika je *Politiques de l'inimitié* (*Politika sovraštva*), ki se v tej knjigi ponovno pojavi kot »Družba sovraštva« (2. poglavje).

Osredotočila se bom na poglavja, ki obkrožajo osrednje besedilo iz leta 2003 »Nekropolitiko« (3. poglavje). Predlagam podrobno analizo mehanizmov, prerazvrščanja smrti in zapustitve življenja v zadnjih desetletjih. Podrobno bom analizirala naslednja poglavja: prvo, »Izhod iz demokracije« (2019a: 9–41), drugo, »Družba sovraštva« (ibid.: 42–65), četrto, »Visceralnost« (ibid.: 93–116), peto, »Fanonova lekarna« (ibid.: 117–155), in šesto, »Ta zadušljivi poldan« (ibid.: 156–183).

V samem uvodu Mbembe izhaja iz Glissantovega (1928–2011) *Tout-monde* (1993) ali Vsega-Sveta; Mbembe začne tam, kjer je zaključil svojo *Kritiko črnškega uma* (2019b). Édouard Glissant svojo pozornost usmerja na odnose med lokalnim in globalnim, zlasti na učinke globalizacije. V nasprotju s tem, kar se v francoščini imenuje *mondialisation* (globalizacija), predlaga *mondialité* (ki se različno prevaja kot svetozor, posvetnost ali svetovljanskost). To je pomembno, saj Mbembe (2019a: 9) izpostavlja kritiko abstraktnega univerzalizma. To kritiko povezuje z dvema glavnima značilnostma nekropolitike in kapitalizma; prva je razmerje med demokracijo in kapitalizmom, druga je kopičenje sovraštva. Ta razmerja mržnje, sovražnosti, glasu krvi ter terorja in protiterorja bo prikazal kot zdravilo in strup našega časa (glej 1. in 2. poglavje). Še en avtor, ki strukturira izjemno stabilno Mbembejevo misel,

je Paul Gilroy. Gilroyeva opustitev kulturnih študij in njegova zahteva po filozofskem pristopu k delu Richarda Nathaniela Wrighta (1908–1960), čigar dela so se ukvarjala s temo rase, se prav tako zdi eden od načinov, ki so prisotni v Mbembejevem pisanju. Gilroy izpostavlja pomembnost Wrighta, trdeč, da »je bil njegov najpomembnejši prispevek njegova želja, da bi belim bralcem natančno prikazal črnce in s tem uničil beli mit o potrpežljivem, šaljivem, podložnem črncu« (Gilroy v *Abebooks*).

Mbembe odpre 1. poglavje, »Izhod iz demokracije«, z razkrivanjem časa, ki ga razume kot obrat, inverzijo pospešitve (2019a: 9), nekakšno neprestano fosilizacijo sodobnih okcidentalnih družb, ki je v času koronavirusne bolezni (covid-19) jasno razvidna.

Demokracija, zapiše Mbembe, je rasni sistem življenja, ki kaže na dvojno mesto črnkega telesa – kot dela in rezerve (ibid.: 10) – kolonizacija pa je tehnologija za regulacijo migracijskih gibanj (ibid.: 10). Mbembe pokaže, da je kapitalizem od 16. do 19. stoletja izvajal repopulacijo s plenjenjem, ekstrakcijo bogastva in oblikovanjem subalternih skupin (ibid.: 11). Ključnega pomena je še ena stvar, tudi za vse tiste, ki mislijo in trdijo, da v tej knjigi ni nič novega. Trdim, da je tisto, kar lahko beremo od poglavja do poglavja, brezkončen postopek vnovičnega pisanja genealogij. Genealogije so zgodovine v množini kot politično pozicioniranje, slednje pa ni skrito ob »objektivni, a mrtvi historičnosti«, nasprotno, genealogije izzivajo, izpodbijajo in rušijo.

Zato Mbembe izpostavlja, da imajo ta kost, ta lobanja in to okostje imena: repopulacija, naseljenjska kolonija kot podaljšek države, kolonije izkoriščanja (ibid.). Cilj so deli človeštva, tisti z vrednostjo in tisti, ki so obsojeni na zavrženost (ibid.: 13). Mbembe pokaže vpliv religije ali »verskega dejavnika« na migracije in mobilnost (ibid.: 12).

Za primer je vzeta usoda hugenotov, francoskih protestantov 16. in 17. stoletja, ki so sledili naukom teologa Johna Calvina. 1. marca 1562 so čete pod poveljstvom vojvode Franca Guiseškega napadle 300 hugenotov, ki so v skednju pred mestnim obzidjem Vassy v Franciji opravljali verske obrede. Med pobojem je bilo ubitih več kot 60 hugenotov in več kot 100 ranjenih. Franc je dejal, da ni šlo za naročen napad, temveč za maščevanje kamenjanja njegovih čet. Francoske verske vojne, ki jih je sprožil pobjo v Vassyju, so prinesle množično nasilje. Protestanti so aprila 1562 prevzeli nadzor nad Orleansom; v Sensu in Toursu je bilo v povračilu pobitih stotine hugenotov; v Toulouseu je v zadušitvi nemirov umrlo vsaj 3000 ljudi, med njimi tudi hugenoti. Nedolgo zatem je versko nasilje ponovno eskaliralo. Najhujši je bil pokol sv. Bartolomeja leta 1572, v katerem je bilo po navodilih kraljice Katarine Medičejske, regentke kralja Karla IX., po Franciji pobitih skoraj 70.000

hugenotov. V noči na 23. avgust leta 1572 in v naslednjih dveh dneh se je nasilje širilo iz mesta v mesto. Uradniki so katoliške državljane rekrutirali v milice, ki so lovile hugenotske državljane, jih mučile, pohabliale ter oskrunjevale mrtve (The Editors of History, 2019).

To je v knjigi tudi eden od mnogih zgodovinskih primerov, ki bo služil za premislek o genocidnih vzgibih. Da bi ponovno premislil človeško, Mbembe predlaga razpravo o treh karakteristikah: prvič, človeško stanje kot svetovno stanje (2019a: 13), drugič, redefinicijo človeškega (ibid.) ter tretjič, izračunavanje, preračunavanje in računalnik (ibid.: 14).

Kaj to pomeni? Mbembe je jasen; živimo v zgodovinskem spoju, kjer ni mogoče ločiti med digitalnim in življenjem (ibid.), ker človek kot tudi njegova oblika prisotnosti sledita senci digitalne tehnologije. Dvojniki človeške materialnosti ni nihče drug kot njegov digitalni subjekt (ibid.). To je tudi trenutek za izjavo, da vsi ti nasprotujoči si odnosi prihajajo iz ponovnega branja; v knjigi je moč najti ogromno referenčno knjižnico.

Lahko bi – ne kot mimoidoči, temveč nasprotno, kot forenzični bralci – prehajali od ene do stotine opomb, ki tvorijo okvir poglavij in podajajo vzporedno pot potopitve v te reference. Digitalni subjekt, ki je postavljen pod vprašaj, je rezultat referenčnega branja istoimenske antologije, objavljene leta 2015 (glej Larssonneur idr., 2015), ki poda interdisciplinarno refleksijo o transformacijah in novih figurah subjektivnosti v digitalni dobi. Rezultat je, kot izpostavi Mbembe, »sposobnost prostovoljnega spreminjanja človeškega« (2019a: 14).

Pri tem gre za mešanico moči kapitala, kopičenja in lakomnosti, za umetno inteligenco, ki postavlja vojno in trg v simetrijo (ibid.: 15).

Mbembe dvomi v domnevo, da je življenje v demokraciji brez nasilja. Rečeno preprosteje, bodisi imamo demokracijo kot potencialnost bodisi imamo druge oblike demokracij, ki so neločljivo povezane s kapitalizmom in njegovim nasiljem.

O kapitalizmu: »demokratske družbe so pacificirana družba«, »toda brutalnost demokracij je preprosto pometena pod preprogo« (ibid.: 16). Zgodovinski seznam napihnjene, »pohabljene« demokracije zaživi zlasti z Mbembejevim branjem W.E.B. du Boiseve analize iz leta 1935, s katero je pokazal, da so ZDA demokracija, ki podpira suženjstvo; na to prosuženjsko demokratično skupnost ločitve je Alexis de Tocqueville opozoril že leta 1848 (ibid.: 17). Zato Mbembe izjavlja, da suženj oblikuje rasistično demokracijo, zaradi česar so črnci zunaj družbe (ibid.: 18). Trdi, da je linč črncev v ZDA osnova rasistične demokracije (ibid.).

Demokracije ni mogoče razumeti zunaj dveh sistemov – kolonialnega in suženjskega (ibid.: 20). Zato bi lahko trdili, da je v letu 2020 Evropska

unija nagnjena k protimuslimanski rasistični demokraciji. Mbembe razume enakost kot neločljivo povezano z nasiljem. Izpostavlja, da so delavski protesti kot odgovor na kapitalistično državno represijo na začetku 20. stoletja izzvali kritiko demokracije z vidika družbenih razredov (ibid.: 22).

Zato navaja, da so mitični temelji demokracije (ibid.: 23), denimo enakosti, pometli pod preprogo kolonializem, plantažno suženjstvo in kolonialno kazensko kolonijo (ibid.). Te oblike rasnih demokracij so stebri kolonialno-imperialnega reda, ki deluje z roko v roki z orožjem, tehnologijo in medicino (ibid.).

Mbembe pripoveduje, da je bil zgodovinsko kininovec (Cinchona) iskan zaradi svoje medicinske vrednosti, za pridobivanje kinina in drugih alkaloidov kot edinih učinkovitih zdravil proti malariji v času evropskega kolonializma, kar je bil razlog za njihov velik gospodarski in politični pomen. Sintetični kinin od leta 1944 in pojav nadomestnih terapij sta sčasoma končala obsežno finančno zanimanje za gojenje kininovca. Kljub temu se je akademsko zanimanje nadaljevalo, saj so bili številni alkaloidi kininovca obetavni v zdravljenju malarije *P. falciparum*, ki je razvila odpornost na sintetična zdravila. Vidne torej postanejo različne oblike kolonialne ekstrakcije, ki jih je zdaj možno dodati k tem modernističnim univerzalnim praksam za »človeštvo«. Jasno je, da se vse vrti okrog okcidentalnega človeštva, posledici pa sta kolonialno eksperimentiranje in kolonialna medicina.

To pa demokracijo ponovno povezuje z nasiljem; prvič, kapitalistična ali liberalna demokracija ima kolonijo v sebi (ibid.: 27), drugič, obstaja znotraj njenih meja in na njih (ibid.: 30), ter tretjič, črpa iz zgodovine brez ljudi (ibid.: 32). Horizont, ki ga odpirajo ti trije odnosi, je, da terorizem in protiterorizem trčita neposredno v središče zakona in pravic (ibid.: 33). Načini suverenosti so poglavitni (ibid.: 34), saj je suverena dominacija v današnji liberalni demokraciji brez vsakršne odgovornosti. Hkrati si je kapital vzel pravico odločanja o življenju in smrti, podedovano iz kolonialne dobe (ibid.). Kar (vnovič) zadeva koronavirusno bolezen (covid-19), je najboljši primer za to predsednik ZDA, Donald Trump. Mar se prisilnih ukrepov politike in okrepljene militarizacije v primeru covid-19 ne sprejema prav zunaj ali nad zakonom? Vse manj in manj se upošteva različne zdravstvene delavce, politika pa odloča v njihovem imenu.

Zato Mbembe vnovič našteje več oblik suverenosti. Državni teror uprablja etnične konture za depolitizacijo družbenega protesta (ibid.). Česa tu ne razumemo? Tri tedne trajajoče francoske nemire, nasilje ter požige avtomobilov in javnih zgradb oktobra in novembra leta 2005 v predmestjih Pariza in drugih francoskih mest je izzvala smrt dveh mladoletnikov, vanje pa je bila vpletena mladina afriškega, severnoafriškega in francoskega izvo-



ra. Mediji so neredne predstavili kot jezo barbarske drhali. Sledil je monopol nad oblastjo, ki se kaže le z ubijanjem (ibid.: 35).

In ne nazadnje, ena bistvenih točk pri analizi demokracije je, da demokracija ustvarja družbo ločitve (ibid.: 42). S to izjavo nas Mbembe popelje v 2. poglavje, »Družbo sovraštva«. Mbembe se na tem mestu sklicuje na dve poziciji: prva je kontroverzni nemški pravnik Carl Schmitt, ki v svoji *The Crisis of Parliamentary Democracy* (1985; *Krizi parlamentarne demokracije*), prvotno objavljeni leta 1923 (kot *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*), ponudi kritiko parlamentarne demokracije – še zlasti kot je utelešena v obliki Weimarske republike. Mbembe rekuperira Schmittovo stališče s trditvijo, da je v demokraciji presežek prebivalstva v celoti ali delno brez pravic.

Druga Mbembejeva referenca je Wendy Brown. V članku »American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization« (2006; Ameriška nočna mora: neoliberalizem, neokonzervativizem in de-demokratizacija) razpravlja o tem, da sta neoliberalizem in neokonzervativizem dve različni politični racionalnosti v današnjih Združenih državah. Kot nadaljuje:

Njuno zadevno razvrednotenje politične svobode, enakosti, temeljnega državljanstva in pravne države v prid upravljanju v skladu s tržnimi merili na eni strani in valorizacijo državne oblasti za domnevno moralne cilje na drugi spodkopava tako kulturo kot institucije ustavne demokracije. Predvsem pa obe racionalnosti delujeta simbiotično in ustvarjata subjekt, ki je razmeroma ravnodušen do resnicoljubnosti in odgovornosti v vladi ter do politične svobode in enakosti med državljanji (Brown, 2006: 690).

Mbembe trdi, da je to, čemur smo danes priča, fantazija iztrebljanja kot produkt prepleta kapitala, tehnologije in militarizma kot osrednjega vozlišča neoliberalnega globalnega kapitalizma (2019a: 48). V takšnih razmerah je sovražnik družbena potreba, potreba po ontologiji naroda in konstitutiven za njegovo oblikovanje (ibid.). Rezultat je hipertehnološki razvoj najbolj nazadnjaške nacionalistične reakcionarne politike »krvne« identitete (ibid.: 52). Ob sklicevanju na *The Human Right to Dominate* (2015; Človeška pravica do prevlade) Nicolaja Peruginija in Neveja Gordona je razvidno, da militarizem za napredovanje ne potrebuje več nikakršne maske.

Bralec\_ka je postavljen\_a pred zelo podroben opis teh odnosov v bogatem literarnem jeziku s sočnimi skovankami. Te izhajajo iz literarnega repertoarja ter so preoblikovane v politične, filozofske in teoretične pojme.

Varnostna država stremi k stanju negotovosti – vsak izraz proizvaja ali se oklepa svojega nasprotja, saj je edini način za razumevanje neoliberalnega globalnega kapitalizma v njegovem nasprotju; vse, kar javno navajajo politiki, izvršni direktorji multinacionalk in vojaški generali, je najmanj nasprotno. Sklicevanje na negotovost, denimo, služi prav največji negotovosti. Mbembe (2019a: 55) gradi na kategoriji dvoma, ki postaja pomembna sila, ne pa na resnici in laži.

Mbembe v vseh teh konstelacijah razkriva rasizem kot gonilo, na podlagi katerega se vzpostavlja sovraštvo. Trdi, da gre manj za družbeni razred, ki bi ponovno združeval družbene skupine, temveč da sorodstvo pomeni krimnožic (ibid.: 56). To je tisto, kar Mbembe imenuje nanorasizem (ibid.: 57), manj razreda, tehnologija pa je prisotna brez vsakršne nedolžnosti, razgaljena. Nanorasizem, o katerem Mbembe govori že leta 2015 (glej Mbembe, 2015), je maloumni beli predsodek (Mbembe 2019a: 59), a hkrati osnova še enega stroja, hidravličnega rasizma, ki je stroj, menim, delujoč tudi brez računalnika, saj Mbembe v ta stroj za črpanje rasizma všteva tudi pravne birokratske državne ukrepe, in zatorej biti slep pomeni biti brezbrizen do razlik (ibid.). Okcident navsezadnje po vseh teh stoletjih še vedno spodbuja rasizem (ibid.: 61). Rasizem je konstitutiven za okcidentalne gone in ekonomsko subjektivnost (ibid.: 62).

Rasizem je za Mbembeja blago »v tej dobi razvratnosti«, obscenosti, »brez tega vira [pa] 'družba spektakla' [...] preprosto ne obstaja več« (ibid.), saj je zadobil status mesenosti, telesnosti (ibid.). Strast do dobička, mesenosti, poželenja, brutalnosti in spolnosti je tista, ki družbo spektakla spodbuja k rasizmu (ibid.).

Postojmo za trenutek. Očitno je, da celoten repertoar temeljnih besedil iz šestdesetih in sedemdesetih let prejšnjega stoletja zadobi nov zorni kot; *Society of the Spectacle* (1977; *Družba spektakla*, 1999) Guya Deborda – kamor se vrača domala vsak okcidentalni hipster in novi akceleratorist – je zdaj obarvana z manjkajočim delom, rasizmom.

Mbembe prav tako pokaže, da je Zahod ali okcident tisti, ki definira bit in zato lahko po zgodovinskih grozotah, genocidnih praksah, vsakokrat označi nov začetek, lahko začne na novo, veliki ponovni začetek. To je zahodna univerzalnost – vsakokrat začne iz nič (Mbembe, 2019a: 63). Zahod si ni sposoben zamisliti lastne končnosti, razen morda čiščenja, ki je genocidna logika čiščenja vseh, in če je potrebno, popolnega uničenja »manj človeških« (ibid.: 64).

Če že obstaja kakršna koli univerzalnost, je to univerzalnost nasilja, zmagovalcev vojn, ki vse izpričujejo o sistemu plenjenja (ibid.). To je povezano s še eno fantazijo, ki jo David Theo Goldberg (2015) imenuje za postrasno. V zad-

nji instanci dobimo iluzijo o drugem začetku, začetku drugačne zgodovine brez današnjega človeštva; fantazijo odstranitve (Mbembe, 2019a: 64). Ali kot je to izvrstno prikazala in pojasnila Shirley Anne Tate (2018): mit o postrasni družbi je mogoč za vse »druge«, vse te črnce, a le, če se izdajajo za belce.

Da je četrto poglavje, ki sledi »Nekropolitiki«, naslovljeno »Visceralnost«, ne preseneča, kajti kaj drugega je lahko rezultat nekrovladanja? Smrt! Ne gre za subjektivnost, temveč meso, surovo, zemeljsko instrumentalizacijo življenja s perspektive smrti, ki jo izvajajo kapital, tehnologija in militarizacija. Kateri pojem bi bolje ustrežal današnjemu nekroterorju in distopični nekroprihodnosti kot pa visceralnost? Pomislimo na status beguncev, stotisočih v Grčiji, prepuščenih nekrokapitalizmu neoliberalne dobe. Zato tehnopolitika presežnega vladanja v Afriki ustvarja molekularni kolonializem v regionalnih političnih prihodnostih (Mbembe, 2019a: 95). Ta molekularna oblika kolonializma je pojem, ki ga je skovala Margarida Mendes.<sup>5</sup> Pomen miniaturizacije kolonializma, tako kot nanorasizma, je v njegovi absolutni, skorajda »nevidni« fragmentaciji.

Tako se spet povečuje seznam pojmov in oblik odtujitve, izkoriščanja in razlastitve, saj globalni neoliberalni nekrokapitalizem pomeni celoto neskončnih diferenciacij, fragmentacij in frakcij; te učinkujejo tudi na čas in prostor, ne samo na način kapitalistične produkcije.

Kot trdi Mbembe, je rezultat tega ustvarjanje novih oblik prostora (2019a: 96). Govori o ograditvi, koncentraciji zapiranja, zadnja oblika pa predstavlja, bi dodala, niz ukrepov za boj proti covidu-19, oblikovanih za zaščito svetovnega prebivalstva. Vse te oblike vodijo v »osiromašenje stvarnega« (ibid.: 109), ki za Mbembeja predstavlja novo razmerje po financializaciji. Mbembe se sklicuje na uvod Aeron Davisa in Karla Williamsa v »Elites and Power after Financialization« (2017; Elite in oblast po financializaciji), ki prinaša oris »odnosov med državo in kapitalom, inovativnih oblik pridobivanja vrednosti, novih elitnih negotovosti, virov v 'tekočih' [nenehno spremenljivih] časih ter vloge elitnih posrednikov in strokovnjakov« (Davis in Williams, 2017). Mbembejevo stališče tvori preplet neoliberalnega kapitalizma, računskih tehnologij in družbenih medijev, ki zrcalijo fazo človeštva (2019a: 114).

Vnovič je torej izpostavljena osrednjost tehnologije; digitalizacija prinaša dimenzijo nanodelca (milijardinke, 10<sup>-9</sup>), ki je dodan vsem tem procesom podrejanja, razlaščenja in diskriminacije. To je tudi razlog, zakaj Mbembe

---

5 Seminar *Molecular Colonialism in the Reign of Microorganisms (Molekularni kolonializem v vladavini mikroorganizmov)* predstavlja del cikla dogodkov v letu 2015 z naslovom *The World in Which We Occur (Svet, v katerem se pojavljamo)*, ki sta ga vodili Margarida Mendes in Jennifer Teets. Seminar je potekal v živo prek telefona in bil oblikovan okoli vprašanj, ki so jih naslovile\_i govork\_e\_ci z vsega sveta (glej Internet Archive, 2015).

govori o nanorasizmu – ker sovпада z nanokamerami in neofašizmom (ibid.). Kot razkriva Mbembe: »Končno lahko postanemo naš spektakel, lastno prizorišče, lastno gledališče in občinstvo, celo lastna javnost. V tej dobi neskončnega kuriranja in razstavljanja samih sebe lahko končno narišemo lasten portret. Intimnost je nadomestilo tisto, kar je Jacques Lacan poimenoval 'ekstimnost'.« (ibid.) To skrajno »izolacijo samega sebe« poveže s člankom Evana Osnosa o čezmerno bogatih Američanih (v Silicijevi dolini, New Yorku in drugje), ki se pripravljajo na katastrofo, torej z zgodbo o gizdalinih, ki si želijo »zatočišča, daleč od mest, a ne povsem izoliranega« in ki »mislijo, da bi en sam človek nekako zmožgel zadržati klatežko drhal« (García Martínez v Osnos, 2017).

Tu imamo opravka z vzajemnim delovanjem psihoze, Rambo fantazij in ideologij bele nadvlade (ter kukluksklanovske prevlade rasističnih belcev). Zadnja poglavja knjige – po psihozi zgodovine, psihozi kapitala, psihozi militarizacije in fantazijah oblasti, željah po nadvladi rasističnih belcev in podobno – vodijo k še enemu nizu poglobljene refleksije o Frantz Fanonu (1925–1961). Mbembe Fanona izpostavlja kot psihiatra, političnega radikalneža, Panafričana in marksističnega humanista, ki se ukvarja s psihopatologijo kolonizacije in dekolonizacije. Fanona torej bere skozi odnos med političnim in psihiatričnim.

Že v predavanju iz leta 2016 je Mbembe kategorijo visceralnosti povezal z dvema pomembnima Fanonovima deloma in pokazal, »kdaj sta klinično in politično sokonstitutivni in kdaj ne« (Mbembe, 2016a). V delu *A Dying Colonialism* (1967; *Umirajoči kolonializem*) je Fanon opozarjal na to, da se postkolonialne elite spreminjajo v plenilce znotraj lastnih družb. Fanonova konceptualizacija nasilja neposredno odraža »genocidne vzgibe« evropskega kolonializma v njegovi »temeljni, empirični in fenomenalni dimenziji« (Bangstad, 2018).

V »Fanonovi lekarni« (5. poglavje) se »Mbembe obrača k Fanonu, da bi označil 'kolonizacijo kot orjaški stroj za proizvodnjo želja in fantazij', ki so brez dvoma materialistične. Opozarja nas, da če 'obstaja skrivnost kolonije, je to nedvomno ta: podrejanje staroselca\_ke z željo'. To je različica Fanona, ki se ukvarja tako s tem, kar nas žene, kot s tem, kar si želimo odgnati« (Coovadia, 2018).

Pomen Fanona za Mbembeja in tudi druge mislece, kot so Lewis Gordon, Ngũgĩ wa Thiong'o, Linda Tuhiwai Smith, je, da je Fanon razkril trk (Mbembe, 2019a: 118), dvoličnost, ki pod liberalno demokracijo pritajeno skriva tudi podcenjevanje kolonializma s strani nekdanje Vzhodne Evrope ter odklanjanje reparacij Zahoda za kolonialne genocide in plenjenje. Kolonializem omogoča demokracijo, zato je volja do življenja liberalnega de-

mokratskega režima belcev, ki stremijo k nadvladi, vzniknila neposredno iz opustošenja, popolnega uničenja in genocida. Mbembe torej vpelje Fanona zato, da bi razsežnost uničenja zajel v tri smeri razprave: rasizem, imperia- lizem in pravico do samoodločbe ter naše razmerje do uničenja in smrti (ibid.). Na podlagi te analize Mbembe ponovno združi kolonializem, fašizem in nacizem, da bi z genealogijo taborišč porušil prvi evropski mit o človeštvu (ibid.: 121). Kot eno zgodnejših oblik brutalne genocidne politike nacistične Nemčije navaja pokol ljudstev Herero [in Namaqua oz. Nama] leta 1904 [v Namibiji, nekdanji nemški koloniji v Afriki] ter zagovarja stališče, da njihov pokol predstavlja prvi genocid 20. stoletja (ibid.: 125). Zgodovina taborišča, ki sloni na študiji Federica Rahole (2007), taboriščnega sistema ne pred- stavi kot dogodek, temveč kot verigo zločinov (Mbembe 2019a: 123). Prav tako Mbembe zelo natančno razkrije tudi razliko med koncentracijskimi taborišči in taborišči za iztrebljanje, namenjenih judeocidu [množičnemu poboju Judov] (ibid.: 126).

Ob sklicevanju na Fanona Mbembe izpostavi njegovo analizo alžirske voj- ne za neodvisnost proti francoskim kolonizatorjem, ki jo je opredelil kot »pravi genocid« (ibid.: 128), v zvezi s tem pa rasizem za Fanona ni nikoli naključen (ibid.: 130). Fanon govori o dveh vrstah rasizma: o vulgarnem – lahko bi rekli o znanstvenem – in kulturnem rasizmu; oba sta subkortikal- na, generična rasizma (ibid.). Fanon trdi, da je rasistovo zanikanje lastnega rasizma povezano tudi s spolnostjo. Moškost črncev se sprejema in pred- stavlja kot »nevarnost« za prevladujočo družbo, češ da bo s tem »ukrade- na« »moškost« prevladujoči beli skupnosti.

Rezultat je skupek najbolj grozljivega; črnska oseba je vedno »druga«, vselej očrnjeno bitje v poziciji »predmeta med predmeti« (Fanon v Mbembe 2019a: 132). Mbembe podrobno opisuje bele rasistične fantazije, ki črnca spreminjajo v spolni objekt.

Navaja, da sta »dionizijska in sadomazohistična spolnost [...] v rasistični fantazmagoriji« (Mbembe 2019a: 135) povezani s falusom.

Tako kot v svojih prejšnjih knjigah se tudi tukaj Mbembe obsežno sklicuje na Jacquesa Lacana; francoski psihoanalitični teoretik je govoril o falusu kot o označevalcu, ki ga ni mogoče preprosto zvesti na penis kot tak in ki deluje v metaforičnem in metonimičnem nizu proizvajalca pomenov. Vendar v na- sprotnju z Lacanom Mbembe na tej točki izpostavlja, da falus ni niti

organ brez telesa, tako ljub določeni zahodni psihoanalitični tradiciji. Nasprotno, v kolonialnih – in s tem rasističnih – situacijah predstavlja tisto, kar se v življenju na najčistejši način kaže kot nabrekanje, su- nek in vdor. Jasno je, da je nemogoče govoriti o sunku, nabrekanju in

vodoru, ne da bi se vrnili k falusu, če že ne k njegovi telesnosti, pa vsaj k njegovemu živemu mesu, njegovi sposobnosti pričanja o področjih čutnega, občutju raznovrstnih občutkov, vibracij in drhtenja (barve, arome, dotika, teže, vonjave). V kontekstu rasne dominacije in s tem družbenega manjšinstva se črnski falus dojema predvsem kot izjemna moč afirmacije. Predstavlja ime za obenem popolnoma afirmativno in transgresivno silo, ki je ne uspe zadržati nobena prepoved.

Kot tak radikalno nasprotuje rasni moči, ki se, poleg tega, da se v prvi vrsti opredeljuje predvsem kot moč prepovedi, predstavlja tudi kot obdarjena s falusom, ki deluje kot njen emblema in lišp, a tudi kot osrednji aparat njene discipline. (ibid.: 136)

Od tod dalje lahko preberemo seznam načinov kastracije črnca, začeni z linčanjem (ibid.: 137), kar Mbembeja prepričljivo vodi do oblikovanja temeljne, cinične inverzije, ki obdaja kolonialistične fantazije in fantazije bele rasne nadvlade: natanko zaradi razkošnega organa so žrtve nenadoma same odgovorne za nasilje, ki se izvaja nad njimi (ibid.).

»Ta zadušljivi poldan«, 6. poglavje, nadaljuje z odnosom do kapitalizma (ibid.: 158); ker je kapitalizem ekonomski sistem, obenem pa tudi režim grehov, deluje s psihopatološkimi metodami prisile, organizacije in prerazporeditve moči, da stvari postavi v red, vendar zgolj »za ekstrakcijo njihove notranje vrednosti« (ibid.).

Za kapitalistični ekonomski sistem je pomembno le tisto, kar lahko ustvari dodano vrednost, dobiček, ki ga nato privatizirata in kapitalizirata izključno kapitalist ali multinacionalna korporacija.

Hiperizkoriščano črnsko telo je za ekstrakcijo še več dobička spremenjeno v ničvredno. Najenostavnejše je seveda popolnoma izničiti delo, s tem pa pretvoriti delovno silo v odvečno.

Glavni mehanizem za največjo možno ekstrakcijo in razlastitev, kot ga izpostavi Mbembe, je urejanje, denimo razvrščanje, reorganizacija in ekonomizacija blaga in teles. Predlaga tri glavne režime: suženjstvo, kolonializem in kapitalizem. Kot navaja Mbembe, v vseh teh formacijah ne gre toliko za socialno smrt (ibid.) – gre za odpadek, izsušitev (ibid.: 159).

V tem poglavju Mbembe vstopa tudi v ostro polemiko z drugimi vejami črnskih filozofij, tako zgodovinskih kot sedanjih, trenutnih. Ta polemika se začne že s samim pojmom »družbene smrti«, ki ga je predlagal Orlando Patterson (1982), ter se nadaljuje z razlikovanjem treh zgodovinskih in sedanjih linij. Prva je afrocentrična linija (Mbembe 2019a: 161), druga afropesimizem (ibid.: 162). Kot je izpostavila ena od vodilnih osebnosti afropesimizma, Frank B. Wilderson III (2020), akademik in nagrajeni avtor, je

afropesimizem neprimerljiv prikaz črnosti, kjer rasa obarva (skorajda) vse.

Mbembe je do tega oster; navaja, da je rasni pesimizem zasidran v beli Ameriki in njenem globokem prepričanju, »da je mogoče svobodo in varnost bele rase zagotoviti le na račun življenja nebelcev« (2019a: 162). Tretja linija, ki je Mbembeju bližja, je afrofuturizem, saj s sabo prinaša tehnološke elemente. Poudarja, da afrofuturistična kritika humanizma gradi na analizi kapitalizma.

Mbembe je eden redkih postkolonialnih avtorjev, ki se tako neposredno in vztrajno ukvarja z analizo kapitalizma. Izrecno obravnava načelo rase, a ne kot označevalec identitete, marveč kot prag, ki povzroča venenje življenja in snovi ter ustvarja ničelni svet (ibid.: 168) – še več, kot tisto, kar rekonfigurira tudi celoten mehanizem ekstrakcije vrednosti in hkrati zagotavlja brezvrednost živega mesa. Mbembe se nenehno obrača nazaj in naprej, h kolonialnemu suženjskemu sistemu, ki je proizvedel sužnja kot človeško biološko zalogo (ibid.: 165). Če povzamem, v tej izjemno prodorni knjigi, ki jo je treba predstaviti forenzično, se skozi analizo kapitalizma ponovno aktivira politična razsežnost postkolonialne in dekolonialne kritike.

Kaj knjigi umanjka? Nikjer se ne sklicuje na nekdanji vzhodnoevropski prostor, nekdanj znan kot »drugi« svet; edini sklic nanj je povezan z balkanizacijo in rebalkanizacijo kot procesov hiperfragmentacije teritorija z etničnimi vojnami v Evropi 20. stoletja na ozemlju Balkana (nekdanja Jugoslavija). Eno od možnih pojasnil je Mbembejevo popolno distanciranje od ideje socializma. Zdi se, da ima odpor do vala socializma in komunizma v šestdesetih letih, obeh sodelujočih v dekolonizacijskih procesih.

V zadnjem razdelku 6. poglavja z naslovom »Kapitalizem in animizem« (ibid.: 177) Mbembe končno predstavi to univerzalizacijo kot postajanje objekt, strast do biti pretvorjen v blago, kot glavno značilnost časa, v katerem živimo. To tezo je razvil že leta 2013. John Drabinski (2013) je dobro sintetiziral to osrednjo točko Mbembeja in zapisal, da se pomena človeškega in družbenega temeljito

spremenita s kulturnim in tehnološkim življenjem 21. stoletja, ki preoblikuje klasične marksistične predstave o blagovnem fetišizmu in povezavi med delom in blagom [...]. Kaj to pomeni za naše razmišljanje o demokraciji, ko pa naši modeli in izrazi za teoretiziranje *demosa* (in sorazteznih pojmov pripadnosti, pravičnosti in podobnih) prihajajo iz drugih stoletij. Iz stoletij, v katerih se je odvijal boj za ohranitev občutka subjektivnosti *proti* redukciji človeškega subjekta na objekt; zgodnji

Marxov humanizem, bi lahko rekli, temelji na prav takšnem boju. Toda doba animizma, ki jo tukaj preišljujemo z Mbembejevega vidika, da je želja človeškega subjekta postati objekt, s tem postajanjem-objekt pa postati animiran v novem *pravem* pomenu besede, v trenutku spremeni vse. To pomeni, da je z vidika 21. stoletja razlikovanje med virtualnim in dejanskim povsem zakompliciralo načine razmišljanja o razmerju, ki izhajajo iz 18. do 20. stoletja. Animizem zahteva, da o virtualnosti in aktualnosti razmišljamo drugače, kar je v mnogih pogledih enako, kot če izjavimo, da bi morali ugotoviti, kako demokracijo misliti drugače (Drabinski, 2013; poudarek v izvorniku).

»Kako misliti drugače?« vpraša Drabinski (2013). Trenutno, v času, ko pišem to recenzijo, smo sredi pandemije covid-19. Na današnji dan, 8. aprila 2020, je po podatkih univerze Johns Hopkins v ZDA vsaj 402.923 primerov okužb. V ZDA je zaradi koronavirusa umrlo najmanj 13.007 ljudi (Hollingsworth idr., 2020).

To je naša naloga, ampak ali smo tega sposobni? Dvoumna univerzalnost, kot pokaže Mbembe, je proces postajanja znotraj neoliberalnega globalnega kapitalizma, ki univerzalizira kolonialno stanje črnkega-telesa-stvari po celotnem neoliberalnem globalnem nekrokapitalističnem svetu. Gre za proces univerzalizacije kolonialnega črnkega-telesa-stvari na ves svet (Mbembe, 2019a: 178). Ali smo sposobni misliti drugače? Tudi zato, ker se zdi skorajda nemogoče arhivirati pretekle in sedanje zgodovine znotraj ter z običajnimi mehanizmi spominjanja in urejanja – vsi so namreč rezultat postmodernističnega besednjaka in besednjaka rasistične bele nadvlade, taksonomij in tako naprej.

Zato Achille Mbembe govori o antimuzeju.

Prevod iz angleščine: Jovita Pristovšek.

Redakcija prevoda: Marina Gržinić, Tjaša Kancler in Jovita Pristovšek.

## Literatura

Abebooks. Native Son by Richard Wright. Dostopno na: <https://www.abebooks.com/Native-Richard-Wright-Harper-Brothers-New/22882338817/bd> (10. april 2020).

Bangstad, Sindre (2018): Achille Mbembe's Fanonian Meditations. *Africa is a Country*, 12. januar. Dostopno na: <https://africasacountry.com/2018/12/achille-mbembes-fanonian-meditations> (10. april 2020).



- Brown, Wendy (2006): American Nightmare: Neoliberalism, Neoconservatism, and De-Democratization. *Political Theory* 34(6): 690–714.
- Coovadia, Imraan (2018): Africanism and Afrofuturism: Imraan Coovadia Considers Blackness, Black Panther and Achille Mbembe's Critique of Black Reason. *The Johannesburg Review of Books*, 4. april. Dostopno na: <https://johannesburgreviewofbooks.com/2018/04/04/africanism-and-afrofuturism-imraan-coovadia-considers-blackness-black-panther-and-achille-mbembes-critique-of-black-reason/> (10. april 2020).
- Davis, Aeron in Karel Williams (2017): Introduction: Elites and Power after Financialization. *Theory, Culture & Society* 34(5–6): 3–26.
- Debord, Guy (1977): *Society of the Spectacle*. Detroit: Black & Red.
- Debord, Guy (1999): *Družba spektakla, komentarji k družbi spektakla. Panegrik*. Ljubljana: Koda.
- Drabinski, John E. (2013): *Mbembe, Democracy, Animism*. Dostopno na: <http://jdrabinski.com/2013/12/06/Mbembe-democracy-animism/> (10. april 2020).
- The Editors of History (2019): *Huguenots*. Dostopno na: <https://www.history.com/topics/france/huguenots> (10. april 2020).
- Epstein, Helen C. (2017): America's Secret Role in the Rwandan Genocide. *The Guardian*, 12. september. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/news/2017/sep/12/americas-secret-role-in-the-rwandan-genocide> (10. april 2020).
- Fanon, Frantz (1967): *A Dying Colonialism*. New York: Grove Press.
- Foucault, Michel (2004): *Society Must be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975–76*. London: Penguin.
- Glissant, Édouard (1993): *Tout-Monde*. Paris: Gallimard.
- Goldberg, David Theo (2015): *Are We All Postracial Yet?* Cambridge: Polity Press.
- Hollingsworth, Julia, Ben Westcott, Adam Renton, Jack Guy, Fernando Alfonso III, Meg Wagner and in Mike Hayes (2020): April 8 Coronavirus News. *CNN*, 8. april. Dostopno na: <https://edition.cnn.com/world/live-news/coronavirus-pandemic-04-08-20/index.html> (10. april 2020).
- ICTY (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia) (n. d.): *Srebrenica Genocide: No Room For Denial*. Dostopno na: <https://www.icty.org/en/out-reach/documentaries/srebrenica-genocide-no-room-for-denial> (10. april 2020).
- Internet Archive (2015): *The World in Which We Occur: Molecular Colonialism*. Dostopno na: <https://archive.org/details/TWWWOsession2> (10. april 2020).
- Larsonneur, Claire, Arnaud Regnaud, Pierre Cassou-Noguès in Sara Touiza (ur.) (2015): *Le sujet digital*. Dijon: Les Presses du Réel.

- Mbembe, Achille (2003): Necropolitics. *Public Culture* 15(1): 11–40.
- Mbembe, Achille (2013): *Critique de la raison nègre*. Paris: La Découverte.
- Mbembe, Achille (2015): Nanoracisme et puissance du vide. V *Le Grand Repli*, N. Bancel, P. Blanchard and A. Boubeker (ur.), 5–11. Paris: La Découverte.
- Mbembe, Achille (2016a): *Frantz Fanon & the Politics of Viscerality*. Dostopno na: <https://humanitiesfutures.org/media/achille-mbembe-frantz-fanon-politics-viscerality/> (10. april 2020).
- Mbembe, Achille (2016b): *Politiques de l'inimitié*. Paris: La Découverte.
- Mbembe, Achille (2019a): *Necropolitics*. Durham and London: Duke University Press.
- Mbembe, Achille (2019b): *Kritika črnskega uma*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Osnos, Evan (2017): Domsday Prep for the Super-Rich. *The New Yorker*, 23. januar. Dostopno na: <https://www.newyorker.com/magazine/2017/01/30/doomsday-prep-for-the-super-rich> (10. april 2020).
- Patterson, Orlando (1982): *Slavery and Social Death*. Cambridge: Harvard University Press.
- Perugini, Nicola in Neve Gordon (2015): *The Human Right to Dominate*. New York: Oxford University Press.
- Rahola, Federico (2007): La forme-camp: Pour une généalogie des lieux de transit et d'internement du present. *Cultures et Conflits* (68): 31–50.
- Rajah, Jothie (2020): *The Killing of Al-Baghdadi: Translating from Liberal Legality to Necropolitical Law*. Dostopno na: <http://www.ifk.ac.at/index.php/kalender-detail/translating-from-liberal-legality-to-necropolitical-law.html> (10. april 2020).
- Schmitt, Carl (1923): *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. München: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl (1985): *The Crisis of Parliamentary Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Tate, Shirley Anne (2018): Border Bodies: Mixedness and Passing in *Prison Break*. V *Border Thinking: Disassembling Histories of Racialized Violence*, M. Gržinić, 138–151. Vienna: Academy of Fine Arts Vienna.
- Wilderson III, Frank B. (2020): *Afropessimism*. New York: Liveright Publishing Corporation.